

Nagy Attila Tibor
Vitatkozó parlamentek
második rész

Brit parlamenti műfajok

2.1. Bevezetés: a hagyományok nagy ereje

Az informatika korában akár még komikusnak is tűnhetnek a brit parlament működésére kiható régimódi, szertartásszerű jelenségek, amelyek a késő középkort vagy a kora újkort juttatják eszünkbe. Ezek a parlamenti

rítusok mégis egy előnnyel rendelkeznek: stabilitást és biztonságot sugallnak a polgárok felé, akik nem érzik úgy, hogy a szakadatlan változások során a múlt minden egyes és számukra érzelmileg kedves darabkája elvész a közéleti színtéren. Vannak tehát olyan dolgok a brit politikában, amelyek hosszú ideig tartó fennmaradásában – kormányváltástól függetlenül – jó okkal lehet bízni, mert a korábbi nemzedékek által kialakított és jól bevált eljárások akkor is kötelező érvénnyel bírnak, ha azokat nem foglalják törvényekbe.

A szertartásos és látványos események ugyanakkor nagyon sok embert képesek lelkesíteni. Erre bizonyíték volt a hercegi pár 2011. április 29-én megtartott esküvője. A múlt és a jelen igen szoros kapcsolata a brit politikai élet, és a westminsteri parlament megkülönböztető jegye.

Egy olyan parlamentről, illetőleg alsóházról (House of Commons) van szó, amelyik rendkívül hosszú időre, egészen 1264-ig (!) tudja visszavezetni az eredetét. Mindezt egy olyan országban, és egy olyan politikai kultúrába beágyazva, amelyben a királyság – az 1640-et követő pár évtizedes megszakítottsággal – több mint ezer éves múltra tekinthet vissza. Az ország államformája 1688 óta alkotmányos monarchia, természetesen az idők során jelentős változtatásokkal. Ennek a politikai rendszernek az erejét pedig ékesen bizonyítja, hogy a 18. század óta – Írország, majd Észak-Írország területét leszámítva – a szigetországot nem sújtotta gyakori polgárháború vagy felkelés, az Egyesült Királyság méltán számít a Föld egyik legsikeresebb és legstabilabb demokráciájának. Ez a rendszer rengeteg tapasztalatot gyűjtött össze a konfliktusok megtárgyalásáról és eldöntéséről, amelynek természetesen központi szereplője a parlament.

Ez a parlament természetesen erősen magán viseli a brit politikai kultúra hagyományokat tisztelő jellegét. Ebben az országban az alkotmányos monarchia bevezetése óta nem került sor rendszerváltozásokra, amelyek során – ahogyan azt Magyarország a XX. század során többször megtapasztalta – látványosan leszámolni igyekeztek az előző korszak örökségével, eldobni mindazt, ami a károsnak titulált múltra emlékeztetett. Az idők folyamán a király kiszorult a napi politikai ügyek intézéséből, de a királyság intézménye szimbolikus, és a nemzetet összetartó szerepe miatt máig megmaradt. A felsőház jelentősége az 1911-es reform miatt jelentősen visszaszorult az alsóházzal szemben, de magát az intézményt nem számolták fel.

Kiemelendők a látványos, régimódi, illetőleg formalizált gesztusok is, amelyek jelentősen befolyásolják a parlament működését. Ilyen például hogy a hivatalnok háromszor üt botjával a nagy ajtóra a parlamenti ciklust megnyitó királyi trónbeszéd előtt, amelynek során a király (jelenleg királynő) a rövid kormányprogramot ismerteti a Lordok Házában.

Az alsóházi ülésteremben ülő hivatalnokok fehér színű parókát viselnek. A törvényjavaslatokról szóló szavazás eredményét nem számláló gép tudatja, hanem egy háromtagú bizottság, amelynek tagjai az elnöki pulpitus előtt szertartásosan meghajolnak, majd újabb pár lépést tesznek az elnök felé, és egyikük felolvassa a szavazás eredményét, az azt tartalmazó papírt egy hivatalnok odaadja az elnöknek, aki kihirdeti az eredményt, amelyet a képviselők jól hallható helyesléssel, vagy rosszállással fogadnak. További érdekes szabály, hogy a képviselők nem szólíthatják meg egymást közvetlenül, és csak egyes harmadik személyben beszélhetnek egymáshoz. Tilos tehát az olyan kifejezések használata, hogy „ön téved”, ehelyett úgy kell fogalmazni, hogy „a tisztelt képviselő úr téved”, vagy az „ön ezt egyszerűen nem érti” helyett az „ő nem érti” kifejezést szabad használni. Ez erős távolságtartást jelenthet első ránézésre, de jobban meggondolva tiszteletet is.

A brit parlament rendkívül gazdag történelme a szertartásos elemek hosszú sorát szolgáltatja (az üléstermet elhagyó képviselők az elnöki pulpitus felé nézve meghajolnak). Ezúttal a brit parlamentnek a politikailag leglátványosabb elemét vesszük szemügyre alaposabban.

2. 2. A miniszterelnöki kérdések (Prime Minister's Questions)

Ennek lényege, hogy minden szerdán félórás időkeretben a képviselők kérdéseket tehetnek fel a miniszterelnöknek. A hagyományok erejét jól mutatja ebben az esetben is, hogy 1961 óta működik a miniszterelnöki kérdések intézménye, igaz, nem változatlanul: a kétszer negyedórás időkeretet átalakították egy félórás időtartamra. A tanácskozás menete – hasonlóan az alsóház üléseinek többi részéhez – aprólékosan szabályozott. Az először szót kapott képviselőnek az alapkérdést kell feltennie, ami így hangzik: „Egyes kérdés!” („Question number one vagy csak „number one”).

A képviselő többet nem is beszél, hanem azonnal leül, ugyanis a teremben lévők jól tudják, mit jelent az „Egyes kérdés”, aminek a tartalmát („volna szíves a miniszterelnök úr tájékoztatást adni a

mai programjáról?”) így már nem kell külön ismertetni. A miniszterelnök pedig minden egyes alkalommal az alábbi két mondatot közli a Házsal: „Ma reggel a miniszterekkel és másokkal volt találkozóim. A Házban lévő kötelezettségeimen túl később további találkozóimra kerül sor”. (“This morning I had meetings with ministerial colleagues and others. In addition to my duties in the House, I shall have further such meetings later today”): Az afganisztáni háborúban való részvétel óta a miniszterelnök megemlékezik a harcokban elesettekről, megemlítve a nevüket, és dicsérve bátorságukat.

Az „Egyes kérdést” eredetileg feltevő képviselő ismét feláll, és megfogalmazza röviden a kiegészítő kérdését, amire a miniszterelnök szintén röviden válaszol. A kérdések és válaszok elhangzása közötti pár másodperces szünetben több képviselő feláll, majd leül. Ennek a célja nem más, hogy így hívják fel magukra a házelnök figyelmét, hogy adjon nekik szót. Ezt „[catch their eye](#)” kifejezéssel látja el a brit parlamenti zsargon, ami egyébként a parlamenti viták más műfajaiban is meghonosodott. Természetesen mód van előre írásban szót kérni. Pár kérdés után elérkezik a csúcspont: a legnagyobb ellenzéki párt vezetője, aki rendszerint az „ellenzék vezetője” (*Leader of the Opposition*) tisztséget viseli, hat rövid kérdést tehet fel egymás után a miniszterelnöknek, aki azonnal választ is ad rájuk.

Mivel a rövid kérdések és válaszok azonnal követik egymást, igen pergős és izgalmas vitát hoznak létre. A vita hőfokát sok esetben emeli, hogy a brit törvényhozásban teljesen természetes a nyílt tetszésnyilvánítás, vagy az ellenézés hangos kimutatása, a közbekiabálások maguktól értetődőek. A levezető elnök (*The Speaker*) – aki tisztsége betöltésekor nem lehet párttag – ezeket rendszerint túri, és csak arra szokott ügyelni, hogy ezek ne tegyék lehetetlenné a szónokot mondanivalója elmondásában.

Arra viszont akad példa, hogy az elnök a hangzavart már annyira erősnek érzi, hogy közbelép. Ezt történt a 2011. július 13-i miniszterelnöki kérdéseknél, [a lehallgatási botrány igen viharosra sikeredett megtárgyalásánál](#), amikor Ed Miliband, a Munkáspárt elnöke, az ellenzék vezetője valamint David Cameron konzervatív párti miniszterelnök verbális pengeváltása végén közben akkora lett a hangzavar, hogy az elnök magából kikelve követelt csendet. Egyenesen odáig ment, hogy nem kímélte az egyik kormánytagot sem: „Közlöm a gyermekügyi miniszterrel, hogy higgadjon le, és felnőtt módjára viselkedjék, vagy ha erre képtelen, hagyja el a termet, és az ülést Ön nélkül folytatjuk”. Ezzel együtt is, a szónokoknak túrniük kell, hogy beszédüket ellentmondó zaj és közbekiabálások kísérik, ám ha belegondolunk, ez is a figyelem jele, hiszen a közbekiabálások a szónok mondataira reagálnak.

A miniszterelnöki kérdéseknek köszönhetően a kormányfő és az ellenzék vezetője között minden egyes héten élő, nyilvános vita zajlik – a parlamentben. Mivel a brit politika egyik legnagyobb érdeklődéssel kísért eseménye ez, így annak ellenére komoly a tét mind a két szereplő számára, hogy nincs szavazás ebben a parlamenti műfajban. A miniszterelnöknek hétről-hétre meg kell tudnia védenie kormánya politikáját az ellenzék támadásaival szemben, az ellenzék vezetőjének viszont meggyőzően kell rámutatnia a kormány hibáira.

Mivel a hat kérdésre azonnal kell adni a válaszokat, több percig tartó, hat rövid válasz-vizontválasz követi egymást, az előre megírt beszéd felolvasása itt nem igazán hat jól, nem véletlen, hogy ere nem is szokott sort kerülni, legfeljebb a jegyzeteibe néznek bele olykor bele a politikusok. Mivel a kormányfő és az ellenzék vezére egymással szemben ül, így igazi viadalként hat kettejük szóváltása. Íratlan szabály, hogy ilyenkor a szónok beszéde közben lehetőleg az ellenfele szemébe, esetleg az elnök felé, vagy oldalra nézzen, de lehetőleg ne folyamatosan a papírjába.

Ebből persze látható, hogy ez a műfaj igen jó kommunikációs képességű, gyors észjárású politikusokat követel meg, akik képesek talpraesetten és azonnal jól reagálni. A miniszterelnök helyzetét ezen felül az sem könnyíti meg, hogy a brit házszabályok nem kötelezik az ellenzéki politikusokat szóbeli kérdéseik szövegének előzetes elküldésére, így a kormánynak legfeljebb sejtése lehet arról, mivel fogják majd a politikáját támadni.

Tony Blair többnyire jól és meggyőzően szerepelt a miniszterelnöki kérdések során, Gordon Brown már kevésbé, nem egyszer előfordult vele, hogy dadogott válaszai során. David Cameron már egy jobb kommunikációs szereplő, aki viszontválaszaiban előszeretettel él azzal, hogy a nehézségekért az előző Labour-kormányt vonja felelősségre, amelynek Ed Miliband is tagja volt egy ideig. De akármennyire is kellemes, vagy éppen kellemetlen egy miniszterelnök számára ez a félórás parlamenti műfaj, nem szoktak előre kitérni. Nagyon ritkán fordul elő, hogy a miniszterelnök a helyettesét bízta meg a kérdések megválaszolásával, ez csak igen nyomos ok (pl. külföldi utazás) esetében szokott előfordulni.

2.3. Az ellenzék vezetője (Leader of the Opposition) és a „give way”

Nagy-Britanniában régi (két évszázados) hagyomány, hogy a legnagyobb ellenzéki (tipikusan a második legnagyobb párt) elnöke automatikusan megkapja az „ellenzék vezetője” tisztséget is, amivel a hivatalban lévő miniszterelnök kihívójaként jelenik meg (ezt megerősíti az „árnyékkormány” intézménye is). Az állami elismerést aláhúzza, hogy az ellenzék vezetője [fizetést kap ezért a tisztségért](#), nem sokkal kevesebbet, mint maguk a miniszterek.

Ez a cím nem pusztán formalitás – bár az ellenzék vezetője nem rendelkezik az ország kormányzását befolyásoló döntési joggal, de a parlamenti eljárás során megilletik plusz jogok. Jogában áll minden egyes héten a miniszterelnökhöz hat-hat kérdést intézni. Jogosítványa van ezen felül egy aktuális kérdésben tett [miniszterelnöki nyilatkozat \(„statement”\)](#) elhangzása után is. A miniszterelnöki nyilatkozat során a képviselőknek joguk van kérni, hogy a nyilatkozatot közbevetőleges kérdésekkel, felvetésekkel szakítsák meg, amelyek elhangzása után a miniszterelnök folytathatja a beszédét, reagálva a kérdésekre. Igen sajátos, hogy ezúttal nem az elnök dönti el, ki kap szót a beszéde közben, hanem – maga a szónokló miniszterelnök. Ezt a parlamenti szokás a „give way” - „giving way” elnevezést kapta, és ez szerepet kapott a telefonlehallgatási botrányról szóló 2011. július 20-i miniszterelnöki nyilatkozat során is.

A szómegadás joga azonban nemcsak a kormányfőt, hanem a rá reagáló ellenzéki vezetőt is megilleti. Ha teret adnak képviselőtársaiknak, akkor beszédük menete megtörik, mert folyamatosan reagálnak az őket faggató képviselőkre. Ennek ellenére több képviselőnek megengedi mind a miniszterelnök, mind az ellenzék vezetője, hogy mondanivalójával ellentétes közbevetésekkel felszólaló politikustársa is elmondhassa a véleményét.

Ez a módszer azért nagyon szerencsés, mert az ország két fontos vezetője folyamatosan gyakorolhatja a méltányosság erényét, azt, hogy másokat is engednek szóhoz jutni. Az ellenzék vezetője pedig azt, hogy még ha ilyen kis dologban is, de döntési jogosítványhoz jut, ami azt sugallja, hogy az ellenzék a politikai rendszer igen fontos része. Egyértelmű ezt támasztja alá, hogy az ellenzék vezetője fizetést is kap a munkájáért, amivel jelzik, hogy az ellenzéknek nagyon is megvan a lehetősége és felelőssége a politikai folyamatokért. Ugyanakkor az igaz, hogy a legnagyobb ellenzéki párt, az „ellenzék vezetője” cím megszerzésével a nagyobb nyilvánossághoz jutás miatt versenyelőnyhöz jut a kisebb ellenzéki pártokkal szemben, amelyeknek nem adatik meg pl. hat miniszterelnöknek címzett kérdés feltétele.

2.3. Összegzés

Bár sokszor hevesek és zajosak a brit parlamenti ülések, különösen az ellenzék és a kormány összecsapásainak terepén, mégsem érzékelhető gyűlölet a szemben lévők között. A miniszterelnöki kérdéseknél gyakori a derűltség, az ellenfelek olykor még egymás poénjain is tudnak nevetni. A parlamenti szereplők pedig nem csak keményen bírálják egymást, hanem képesek látványosan megadni a tiszteletet, az elismerést a politikai ellenfeleiknek: Tony Blair kormányfő 2007-es utolsó parlamenti fellépése során David Cameron, akkor még mint az ellenzék vezetője [méltatta Blair 10 éves miniszterelnöki munkáját](#) (Hansard 2007. június 27., 326. hasáb). A miniszterelnöki kérdések végén végén a kormánypárti és az ellenzéki képviselők vastapssal búcsúztatták a távozó miniszterelnököt.

3. A német Bundestag vitái

A brit mellett a német és méltán sorolható a fejlett és stabil demokráciák közé. A nyugatnémet szövetségi alkotmány által 1949-ben létrehozott politikai rendszer – ha korrekciókkal is – 62 év óta létezik. A konfliktusok feloldására fejlett jogrendszer és – nem függetlenül a korábbi weimari köztársaság bukásának tapasztalataitól – a központi önkényuralom kialakulását akadályozó számos mechanizmust beépítő politikai rendszerrel rendelkezik. A német szövetségi törvényhozás szintén kétkamarás ugyan, és bizonyos törvényeket a szövetségi tartományok képviselőiből álló Bundesrat képes blokkolni, vagy legalábbis lassítani. Ezzel együtt is, a parlament súlya egyértelműen a közvetlenül választott, jelenleg 620 tagú Bundestagon helyezkedik el. A fontosabb törvényeket itt fogadják el (pl. a költségvetést), és a fontosabb politikai viták is itt zajlanak.

A német politikai kultúrának is része, hogy a politikai élet résztvevői általában megadják egymásnak a tiszteletet, és a nemegyszer éles politikai viták ellenére is hangsúlyos elem az együttműködésre törekvés. Mindezt már a parlament ülésének kezdete is szimbolizálja: az ülés kezdetét jelző gongra a képviselők felállnak, az elnökség pedig ekkor bevonul. Miután a képviselők és az elnökség tagjai helyet foglalnak, a levezető elnök jókedvűen kezét fog a körülötte elhelyezkedő néhány munkatársával. A levezető elnök az ülés megnyitása után gratulál a születésnapjukat ünneplő képviselőknek, vagy azoknak, akik szakmai területükön nagyobb sikert értek el (pl. tudományos fokozat megszerzése).

Az ügyrendi viták nem jellemzőek a Bundestag üléseire. A tapasztaltabb képviselők közül álló, a törvényhozás pártösszetételét tükröző testület, az ún. „vének tanácsa” (*Ältestenrat*), illetve a frakciók előzetesen megállapodnak az egyes napirendi javaslatok, így a nyílt politikai viták időkeretében, amit a plenáris ülés minden vita és szavazás nélkül tudomásul szokott venni.

A német parlament szintén nem ismeri a magyar napirend előtti hozzászólás intézményét, ugyanakkor az ellenzéknek, hasonlóan a brit parlamenthez, lehetősége van írásbeli és szóbeli kérdésekkel ellenőrizni a kormányt. Miniszterelnöki, illetve kancellári kérdések intézménye itt nem létezik, a legnagyobb figyelmet kiváltó politikai vita a szövetségi költségvetés kancellári hivatalra vonatkozó fejezete és a szövetségi kancellár nyilatkozatának megtárgyalása. A továbbiakban ez a két parlamenti intézmény kerül megtárgyalásra.

3.1. A kancellár nyilatkozatának megtárgyalása („Abgabe der Regierungserklärung”)

A kormány tagjai jogosultak aktuális ügyekben nyilatkozatot tenni a plenáris ülés kezdetén, de a legnagyobb figyelem természetesen a kormány fejének, a kancellári nyilatkozat vitáját övezi. Ellentétben a brit gyakorlattal, erre nem kerül sor minden héten, a kancellár megválasztása utáni ülésen, vagy az általa nagyobb súlyú ügyek esetében szokott élni a nyilatkozatadás lehetőségével. Ilyen volt az SPD-s Gerhard Schröder esetében a szociális megszorításokat is tartalmazó „Agenda 2010” csomagjának megmagyarázása, vagy a görög válság Angela Merkel (CDU) esetében. [A statisztikák](#) szerint Schröder gyakrabban élt a kormánynyilatkozat adta nyilvánosság lehetőségével, első ciklusa idején 1998-2002 között 32 kormánynyilatkozatot mondott el a plenáris ülésen, míg Angela Merkel 2005-2009 között csak 16-ot.

A kancellár ilyenkor hosszabban fejt ki mondanivalóját, ez akár 30-40 percig is eltarthat. A frakciók ezután legalább két körben is reagálhatnak az elhangzottakra (erre összesen másfél-két órájuk szokott lenni). Az első körben többnyire a frakcióelnökök mondanak hosszabb beszédet, vagyis az ország legbefolyásosabb politikusainak egy része vitatkozik egymással. A második körben pedig a frakció alacsonyabb beosztású tagjai reagálnak a kancellár és egymás szavaira.

A kancellárnak ilyenkor lehetősége van összefüggően ismertetnie kormánya álláspontját, az ellenzék pedig hosszabb ideig és alaposabban kritizálhatja a kormány politikáját. A brit műfajjal szemben tehát a német parlamenti gyakorlat

inkább a hosszabb összefüggő beszédeket részesíti előnyben, bár a vitában („Aussprache”) a képviselőknek joguk van arra, hogy maximum három percben közvető kérdésekkel szakítsák meg a szónokot, ám a szónok lehetősége eldönteni, hogy képviselőtársa felteheti-e a hozzá intézendő kérdését.

Az ellentmondó zaj, a közbekiabálások a beszéd közben a német parlamentben is megengedettek, ám a közbekiabálók ügyelni szoktak arra, hogy a szónokot ne zavarják meg túlságosan a beszéde végigmondásában, a levezető elnöknek így nem is kell közbelépnie a tanácskozás menetébe. Ugyanakkor itt is érvényes azon íratlan szabály, hogy a szónoknak tűnie kell az időnkénti közbekiabálásokat. Nem illik a szónoknak panaszkodnia a levezető elnöknel, inkább neki kell valamilyen frappáns visszaszúrással nevetségessé tennie a közbekiabálók érveit, akik, legalábbis egy időre, szépen csendben maradnak. Mivel a politikai újságok, a média és az internetes portálok mindig felidézik az ekkor elhangzott felszólalások fontosnak, vagy érdekesnek ítélt elemeit, ezért ennek a tanácskozásnak is van tétje. Aligha véletlen, hogy az igen jó kommunikációs kepeségekkel megáldott Schröder szerette is ezt a műfajt, míg az ezen a területen szürkébb Merkel kevésbé exponálja magát.

3.2. A költségvetési vita

A szövetségi költségvetés tárgyalásának van egy olyan szakasza, amikor nem az egyes előirányzatok számai vannak a középpontban. A szövetségi költségvetés kancellári hivatalra vonatkozó fejezete tárgyalásánál a kormány teljesítményéről szóló általános politikai vita zajlik, amelynek során az ellenzéknek lehetősége van kritikájának részletes kifejtésére, míg a kormánypártoknak a kormány megvédésére, és az ellenzék érvrendszerének cáfolatára. A magyar parlament is ismer ehhez hasonló vitaszakaszt: a költségvetési törvényjavaslat általános vitájának első köréről van szó, amikor a frakció vezérszónokai a kormány politikájának egészéről nyilvánítanak véleményt. A levezető elnökök ilyenkor nem vonják meg nálunk sem a szót a képviselőktől, annak ellenére sem, ha nem szorosán a költségvetésre koncentrálnak mondanivalóikat. A költségvetés számainak megtárgyalására után ugyanis az egyes minisztériumok költségvetési fejezeteinek megtárgyalására bőven marad még idő.

4. Végkövetkeztetés

A jól működő parlament a versengő alapú többpártrendszerű demokrácia sikerességének megkerülhetetlen tényezője. Különösen a brit, de a német parlament működéséből is látható volt, hogy a magyar parlamentarizmus fejlesztése irányában még léteznek nyitott lehetőségek, akár a fenti példák felhasználásával, akár új formák bevezetésével, vagy a már meglévők tökéletesítésével. A második Fidesz-kormány tizenhárom hónapos működése alatt a helyzet nem javult a politikusok közötti bizalom és tisztelet kialakítása terén, sőt romlásnak lehetünk tanúi. Az ellenzék ugyanis annak ellenére érzi úgy, hogy mindenből ki van szorítva, hogy a Fidesz-KDNP többség eddig nem korlátozta a tipikusan ellenzéki műfajokat (napirend előtti hozzászólás, azonnali kérdés, interpelláció), holott kétharmados többsége révén megtehetette volna.

Ez az érzés abból táplálkozik, hogy az ellenzék baloldalinak tekinthető térfele (az MSZP és az LMP) hevesen ellenzi a Fidesz 2010-11-es rendszerváltását, és még a Jobbik is erős kritikákkal illeti az új közjogi rendszert. Az ismertetett brit és német példákban a parlamenten belüli együttműködést megkönnyíti, hogy a közjogi rendszer alapjaiban egyetértés uralkodik a nagyobb pártok között, a Fidesz „Nemzeti Együttműködés Rendszere” viszont semmissé tette az amúgy is foszladozó közjogi egyetértést. Nem most történik először a magyar politikában, hogy az adott politikai rendszert támogató kormánypárt(ok) és a rendszerrel szembenálló ellenzéki pártok között húzódik a frontvonal, elvégre a dualizmus idején és a Horthy-korszakban is nagyjából ez volt a helyzet. Ha még az alapvető közjogi kérdésekben sincs egyetértés a magyar politikai szereplők között, akkor a brit és német politikában megfigyelhető bizalom és együttműködési készség a magyar politikára még jó ideig nem lesz jellemző.